

РЕЦЕНЗИЯ

за научните постижения на **Николай Кирилов Михайлов**, участник в конкурс за доцент по професионално направление 3. 5. Обществени комуникации и информационни науки (връзки с обществеността – социология на публичната комуникация), обявен в ДВ, бр. 47 от 21.06. 2016 г.

В конкурса за доцент по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (връзки с обществеността – социология на публичната комуникация), обявен за нуждите на СУ „Св. Климент Охридски“ – Факултет по журналистика и масови комуникации, има само един кандидат: Николай Кирилов Михайлов.

Николай К. Михайлов е роден на 17. 12. 1963 година в гр. София. През 1988 г. завършва с отличие специалност философия в СУ „Св. Климент Охридски“. През 1992 г. защитава дисертация на тема „Ценностни аспекти на морала“ и получава научната степен „доктор“. От 1992 г. работи в Института за философски науки – БАН. През 2010 г. е избран за доцент по етика в Института за изследване на обществата и знанието – БАН. Неговите научни интереси са в областта на философската, професионалната и приложната етика; същевременно пише статии и студии, свързани със социалните феномени на публичността и комуникацията в различни аспекти – морални, социологически, политически, ценностни; също така изследва и съвременните форми на присъствието на медиите в обществото и влиянието им върху общуването, културата, всекидневния живот. От 2009 г. и досега Н. Михайлов води лекционни курсове по „Етика“ и по „Обща социология“ за бакалаври, както и по „Творчество и комуникативна рационалност“ в магистърските програми на Факултета по журналистика и масови комуникации, където сега кандидатства за редовно доцентско място. В периода 2009 – 2016 той активно участва с доклади и презентации в национални и някои международни академични форуми и конференции. От 2013 г. и досега е член на редакционната колегия на списание „Философски алтернативи“.

Отбелязвам всичко това, за да подчертая, че става дума за участник в научен конкурс, който вече определено е утвърден изследовател, автор и преподавател. Това улеснява работата ми като рецензент, но същевременно не мога да не отбележа и да анализирам по-внимателно и научните трудове, с които доц. Н. Михайлов се представя и участва в този конкурс.

В обявения конкурс Николай Михайлов участва с монографията „Комуникацията – социален и морален контекст“ (София, 2016 г., изд. „Мейкър Артс“, 251 стр.) и още десет статии и доклади; всички те са публикувани след избирането му за доцент през 2010 г.

Затова в случая ще се спра основно на монографията „Комуникацията – социален и морален контекст“, която най-добре разкрива кръга от основни проблеми, които авторът разглежда и които са най-доброто свидетелство за неговата готовност да отговори на изискванията на специалността, за която кандидатства. В тази своя последна книга Н. Михайлов изхожда от принципа, че обществото няма да бъде изучено и разбрано докрай, ако неговата реалност се разглежда отделно или извън комуникацията. Още в уводните бележки, той отбелязва непрекъснатото разширяване на потенциала на комуникацията, все по-нарастващата зависимост на обществото от информационните потоци и забележимите, от всички, настъпващи промени в социалната структура и дори в начина на живот на хората. Самата комуникация

авторът определя, опирайки се на Мийд, като фундаментален процес, в който чрез взаимодействия със съобщения, знаци и „значими символи“ се въздейства непрекъснато върху социалната реалност. В тази работна дефиниция липсва акцентирание върху това, което в теорията се означава като масова комуникация. Но тази тема не е подмината и е разработена добре чрез по-подробно разглеждане на нахлуването на публичната комуникация във всички аспекти на съвременния всекидневен живот. Като се опира на разработките на наши социологически автори, като навлиза по-дълбоко в принципни теоретични постановки на Юрген Хабермас и Хана Арент, авторът успешно разграничава сферата на частния живот от социалната сфера, както и тяхното съвместно съществуване, обхващане и развитие от публичната комуникация. От една страна, правилна е постановката на автора, че публичността е нова сила, чрез която комуникативното действие свързва хората в едно цяло, превръща ги в динамично общество; публичната комуникация наистина е от ключово значение за пълноценното развитие на социалната реалност и за успешното решаване на всякакви съществени обществени проблеми. Но от друга страна, напълно приемливо е и твърдението, че днес, често, вместо публичен спор на разнообразни мнения, вместо критична публична комуникация, активната комерсиализация на обществото води и до представянето на частни интереси като публична ценност. На стр. 87 много точно е казано: „Проблематизирането на проблема за публичната комуникация е според мен едно от най-важните приноси на социалните науки, заради обяснението и на новите обществени процеси, които поражда тя“ .

Съвсем логично от темата за публичната комуникация Н. Михайлов достига до втората основна тема в своята книга: за същността на социологията, за нейната роля в съвременното общество. Тук неговите разсъждения търсят първоначална, по-трайна опора в Ог. Конт, който създаде и оповести новата наука, минават през Дюркем, Ч. Милс, М. Вебер, А. Гидънс, Дж. Александър и завършват с „публичната социология“ на М. Буравой. От една страна, Н. Михайлов цитира мнението на Конт за социологията, която е призвана да се превърне в царица на науките и да е на върха на системата от науки; но с много по-голяма охота приема идеята за „публичната социология“, тоест застава на страна на тази социология, която не просто претендира да произвежда изключителни знания, а тази, която поражда обществен дебат, предизвиква публичен диалог по остри съвременни проблеми между различните социални групи. По този начин публичната комуникация минава на друго равнище и се превръща в „публична социология“. Несъмнено има логика. Във финалните заключения на раздел 1.5. „Социологията и смисълът на социалното“ авторът доста точно отбелязва, че в наши дни потребностите от социологическо знание трайно нарастват, а неговите граници непрекъснато се разширяват; и правилно уточнява: “И това е така, защото социологията е свързана с нашия жизнен свят и възможността той да бъде комуникиран публично, а многообразието на тези социални връзки определя ролята и функциите, които социологията изпълнява в обществото. Социологията може да ни помогне и в това да се ориентираме във всекидневния живот, да отговаряме на социалните потребности и да схващаме смисъла на своето пребиваване в жизнения свят.”(стр.115)

Всичко това е така, но все пак искам да уточня: социологията се роди толкова късно не защото чак в 19 век на Ог. Конт му хрумна идеята да създаде една нова „социална физика“; причината е далеч по дълбока: идеята за прогреса на обществото, основан на разумните сили и способности на човека, поддържана така възторжено от просветителите, точно през това време се сблъска с духовната криза, сполетяла изневиделица цивилизацията на разума. Идеята за прогреса се сблъска с критиката на прогреса, осъществена забележително най-напред от френския философ Жан Жак Русо („Човек се ражда свободен, но навсякъде живее в окови.“); да не забравяме, че Томас

Хобс определи новата обществена ситуация като ситуация, в която човек за човека е вълк. Тръгнало по пътя на прогреса, обществото изпадна в състояние на остра криза – започна разпадане на „човешкото“ и социологията бе изобретена именно като необходимото средство за изучаване, анализиране и преодоляване на тази криза. Искам да кажа, че още от своето създаване социологията е много тясно свързана с жизнения свят на хората; възможността днес този свят да бъде „комуникиран публично“ е поредния тласък в основната насока на развитие на социологията, а „публичната социология“ само дава актуалната форма на социологическото знание. Нищо повече. Излишно е да поставяме някакви граници между „инструменталното знание“ на професионалната социология и „рефлексивното знание“ на диалогичната социология; „публичната социология“ не е ново начало, а само актуализиране на комуникативните средства за излизане от състоянието на кризисни социални ситуации.

Третата основна тема, в анализирания тук монография, се отнася до актуалната необходимост от етическо, морално преосмисляне на публичната комуникация. Дори бих казал, че това е най-подробно и обширно разработената от Н. Михайлов тематика. Като прави аналитични анализи на основни моменти от историческото развитие на етическото знание, което води своето начало от великите философи Платон и Аристотел, авторът логично достига до своята основна теза, че етиката винаги се отнася и конкретно засяга непосредственото общуване на човека с другия човек и комуникацията с другите хора, включително и общуването на човека със самия себе си; а това, според него, подчертава близостта на етическата проблематика до твърде дефицитната, но и много необходима и незаменима по своето същество нова, съвременна морална култура; тази нова морална култура непрекъснато и болезнено е търсена през целия XX и днешния XXI век, защото гражданското общество изправя човека пред множество ситуации, в които, за да утвърди и защити своята хуманна същност и природа, той трябва да търси измеренията на „дължимото поведение“; а както нееднократно Н. Михайлов правилно изтъква, че действителният, истинският морал се проявява тогава, когато човек е поставен в ситуация да избира.. Наистина, авторът има основание да твърди, че без етически задръжки днес може да се стигне до самоубийство на цялото човечество: „Моето заключение се крие в твърдението, че философската етика и етическата проблематика са главните теми във философията на целия XX век. Нека си припомним още веднъж екзистенциализма и постмодерната философия. Последната според мен и днес остава основно постижение на един свят, преживял две световни войни и все още мъчително търсец баланса между съмнителното бъдеще и сигурната проекция за по-добър живот.“ (стр.162)

Така комуникацията днес играе значителна роля за придаването на публичност на моралните ценности в обществата. Публичната сфера, основна част от която е гражданското общество, е това място, в което активно се проявяват и непосредствено и опосредствено действат културните ценности и норми; в комуникативното действие няма принуда, то води до дискурс и диалог, а това означава, че то улеснява разрешаването на ценностните конфликти, може всекидневно да спомага за разрешаването на борбата между доброто и злото както в публичния, така и в ежедневиения личен живот.

Но при свободното публично комуникиране и обединение на множество хора, всеки индивид носи различна и многопластова идентичност- национална, културна, религиозна, политическа и това затруднява формирането на трайни общности в гражданското общество. Следователно, повече от всякога, публичната комуникация трябва да търси ценностите, които зачитат достойнството на всеки по отделно и на всички заедно и по този начин да разкриват възможности за истинска човешка

реализация. В тази връзка, в монографията са разгледани два важни аспекта на публичната комуникация.

Първият аспект се отнася до това, което се определя като „морален език“. Става дума, че на фона на публичното присъствие у нас на „езика на омразата“, действително има основание да се настоява за утвърждаване на статута на моралния език. Езикът е в основата на изграждането на социалния свят на хората; на неговата основа се формират различни съвременни комуникативни технологии като рекламата, връзките с обществеността, развлекателните и ангажираните медии. Според Н. Михайлов широкото разбиране на този език означава използването на разпознаваеми символи, а също така и понятия, чрез които хората обясняват, предписват или създават разбираеми и приемливи действия или постъпки, или дори само мисли, гарантиращи единството на общността; медиите трябва да осигуряват такова публично говорене, което да обяснява смисъла на живота, да различава доброто от злото, достойнството от подлостта и т.н.

Вторият аспект на проблема е още по-съществен и се отнася до професионалните етики и в частност – до журналистическата етика. Значимостта на последната е от изключителна важност, защото, както отбелязва авторът, „няма друга професия, която да превръща събитието в социален факт за общуване или дори нагаждане към определени интереси“ (стр. 202). В случая основната морална ценност на информацията идва от нейната достоверност; в този смисъл истината е собствено основната професионална ценност на журналистическата професия. Като няма истина има само манипулация, лъжа и измама. Правото на свободата на словото означава открито и последователно да се говори истината и само истината. Само по този начин журналистическата етика постига своите образци и се превръща в гражданска позиция, в съществен градивен елемент на гражданското общество. На фона на непрекъснатото спадане на доверието в публичните медии (и то не само у нас) Н. Михайлов открива необходимостта от постепенно изграждане на действена, високо професионална журналистическа етика, която да не представлява „кодифициран журналистически кодекс“, а тя трябва да отразява „конфликт на различни идеи със светогледно и политическо значение, обединени от социалната роля на журналиста да общува с аудиторията си чрез достоверността на събития, превърнали се в писмен, телевизионен или радио факт“ (стр.205).

Искам да обобщя, че в студията „Комуникацията - социален и морален контекст“ Н. Михайлов успешно успява да ни убеди, че общите важни задачи на етиката и социологията днес се преоткриват, преформулират и преосмислят в светлината на комуникацията, тоест те придобиват ново актуално значение чрез общуването и публичното социално взаимодействие. Положителна характеристика на студията придава и обстоятелството, че покрай разгъването на основните идеи авторът достига и до разглеждането на такива понятия като тези за ценностите, свободата, идентичността, смисълът на социалното, комуникационните технологии и др.

От изложеното досега е ясно - Николай Михайлов успешно се движи в едно разширено изследователско поле, прекрачвайки границите на различни, но свързани помежду си изследователски дисциплини. Същото констатирам и в статиите, които, наред със студията, са приложени за участие в конкурса. Няма подробно да се спирам на тези статии, но ще отбележа основни и важни моменти в тях.

В статията „Моралът като есенция на християнската вяра и мироглед“ откривам идеята, че благодарение на своите основни идеи за нравствено съвършенство, на

неограничаването на света само до материалното, акцентирането върху духовното, проповядването на всеобщо религиозно братство, християнството се превръща в световен нравствен светоглед. В другата статия на религиозна тема „Българският православен етос във века на глобализацията“ се прави вярното заключение, че във времето на глобализацията на света, последната неизбежно влияе и върху отношението към православието като част от нашето национално съзнание. В трета статия на религиозна тема Н. Михайлов разглежда необходимостта от религиозна толерантност на Балканите, доколкото в този район конфликтите между различните религии се проявяват най-силно. Приложена е и четвърта статия на религиозна тема, която разглежда класическата теза на св. Августин за висшето благо, чрез която средновековният мислител застава на прага на религиозния морал, поставящ човека в един по-широк контекст на великата светогледна война между доброто и злото. Вярната теза, която прозира в тези статии и с която съм съгласен е, че религиите винаги създават някаква морална общност и по този начин не оставят човека сам; и тъкмо в това е обяснението за тяхната толкова бавна преходност.

В „Етичното проблематизиране на културата“ смело са посочени три доминиращи последователно етико-културни парадигми в културното развитие на Европа. В статията „Постмодерн, комуникации, добродетели“ основното твърдение е, че съвременният човек съществува в една комуникативно-поведенческа модалност, тоест отношенията с Другия са отношения на конфликт и диалог едновременно. Има статия за науката, в която се доказва, че отговорността е неизменна част от професионалната етика на учения и тъкмо това придава силен морален акцент на всяка изследователска дейност. В четвърта статия, публикувана на английски език, екофенимизмът е анализиран като философия и етика, опитваща се радикално да преодолее доминацията на човека над природата и на жените (като по-слабите членове на обществото). Има пета статия, посветена на инвалидността като социален и морален проблем, в която се прави извода, че на практика трябва да се започне с преодоляване на т.н. „символни бариери“, които разделят не средата, а хората, които живеят в нея. И накрая, ще спомена статията за насилието и бежанските вълни в Европа, в която се прокарява възгледа, че в условията на увеличаващи се социални неравенства има реална нужда от преосмисляне на цялата проблематика, свързана с насилието. Всички тези статии разкриват едно авторско желание на Н. Михайлов, което аз толерирам: да се намесва с научни аргументи в диалога, провеждан по остри и актуални в нашия публичен живот проблем и теми.

В заключение ще посоча, че доц. д-р Николай Кирилов Михайлов има вече изградена научна биография, в конкурса прилага достатъчни в количествено отношение научни публикации, които имат задълбочен изследователски характер в сферата на публичната комуникация, социологията, морала и съдържат актуални и новаторски авторски идеи и затова **убедено предлагам да бъде избран за доцент по 3.5. обществени комуникации и информационни науки (връзки с обществеността – социология на публичната комуникация).**

29.09. 2016 г.

Рецензент:

София

проф. Иван Стефанов, д-р на философските науки

